

ngm

3EPO
ZERO

Министерство за култура на Република Македонија
Ministry of Culture of the Republic of Macedonia

Национална галерија на Македонија
National Gallery of Macedonia

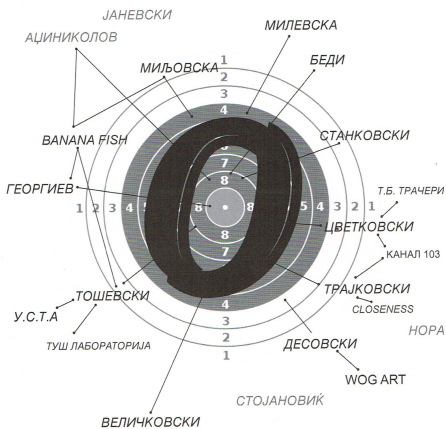
ЗЕРО
0 - ∞
ZERO

Ретроспектива
Retrospective
1984 - 2009

Мала станица, декември 2009
Mala Stanica, December 2009

Портрет на една младост

25 години од неформалната група "Зеро"

Да се пишува за појава од која поминале 25 години (првиот перформанс на групата во Штип), претставува предизвик и одговорност, побудува некако чувство на немир, меѓутоа на овој проблем веќе е укажано. За Гете "голема е сласта да се пренесеш во духот на времето", а Готфрид Бен се прашува "дали сеќавањето е нужна категорија на ликовно-уметничката работа и категорија на историјата на уметноста?".

Мојот обид за реконструкција на еден период е базиран врз факти (ликовни дела и други материјали, фотографии и текстови), како и врз еден носталгично сеќавање. Тоа беше време на искреност и на творечка акција, со чувство на тежок романтизам на енергија, чиј дел бев и јас.

Нула, две нули, зеро, прва генерација на Факултетот за ликовни уметности во Скопје (основан во 1980), се непрецизни, но сепак корисни термини, со кои се опфаќа една група уметници со различни интересирања. Како група, "Зеро" ќе се појават на изложбата на млади уметници "Експресија, гест, акција", организирана во 1985 година. Името произлезе од заедничка спонтанa духовита игра со зборови: "нула" значеше бројка – безброј, наша ништожност во средината и слично (подоцна се откриваа и други посложени значења, на пример, дека во цивилизацијата на Маите нулата е големиот мит за циклично обновување, нулата е "интервал на генерацијата"). Групата, меѓусебно тесно поврзана, со дадениот простор, внесувајќи разновидни ефекти и сензации, симболички значења во кои се доближуваат и ќе се проткајуваат објекти, светлина, музика и движење. Акциите "во живо" се создаваа само на денот на отворањето на изложбата наместо конвенционалниот чин на "читање" пред публика. Тие впечатливо ја најавија својата ориентација кон мултимедиумски истражувања и експерименти засновани врз сензибилитетот за фрагментирани претстави, како и врз потребата на еден еклектичен и (нео)експресивен начин да поврзат низа модернистички инвенции на колаж, асамблаж, перформанс со посебен интерес за елементи на стрип, графити, плакат и други појави на тривијалната култура, како и за фотографија, видео и филм, средства на израз што во Македонија немаат вистински успех без оглед на некои вредни остварувања. Овие "технички слики" (Вилхелм Флусер) станаа дел од нивниот промислен и спонтано осмислуван ликовен јазик и израз во кој на лирски сугестивен начин беа содржани елементи на постмодернистички сензибилитет. На тој начин до израз дојде пресвртниот момент на автентичен револт и провокација кон воспоставените естетски навики и локални уметнички критериуми на средината. Критиката, посебно музејската, беше изненадена и зазеде крајно дистанциран и резервиран став, додека публиката и весниците покажаа повеќе интерес. Групата "Зеро" дури подоцна, низ индивидуална афирмација на авторите, ќе доживее поцелосна поддршка. Во тоа време, всушност, не можеше да се очекува ништо повеќе затоа што постојеа строга зацртани норми на вкус и погледи. Овие млади, "диви", неприспособливи и бунтовни, најверојатно некому му изгледаа премногу директни и бучни, сурови во изразот, со немирот на дрогата. Таквата состојба ја создаде предизвикот на новото време, егзистенцијалната драма што го притиска човекот на локален, како и на глобален план.

На изложбата "Експресија, гест, акција" и претходно изложбата "Нови појави во македонската ликовна уметност во последната деценија". Организирана во 1984 година, изложбата беше компонирана од ретроспективен дел и акции во простор што се одвиваа во различни денови пред публика. Изложбата укажа на значењето на одделните појави на "нова уметничка практика" кај нас во седумдесеттите години на 20-тиот век. Тоа се колористичките интервенции на Симон Шемов и Никола Фидановски со нивните соработници, потоа на првите "УФО"-перформанси на Милош Коџоман II и Драгољуб Бежан, како и на просторните инсталации од хартија, весник и ослетеп на арх. Симон Узуновски. Тоа е период кога младите се здружуваат во неконформизмот и неконвенционалноста. Меѓу другото, некаде можеше да се почувствува "мирисот" на дрогата. Некои од нив ќе следат примери од западната уметност и поп-артот. Во 1981 година е формирана "УСТА – Универзална самостојна творечка асоцијација", која опфаќаше млади творци со различни определувања. Малку порано, но особено во 80-тите години и подоцна својата активност ќе ја развие една неформална група млади уметници и интелектуалци, кои оправдано ќе го понесат називот "протозеро"-група (Роберт Михајловски, Перица Георгиев – Пепси, Ацо Станковски, Ибрахим Беди, Венко Цветков и други).

Игор Тошевски,
Стара чаршија, 1987
Igor Toshovski,
Old Bazaar, 1987

Галерија 7
Gallery 7

Нив ги обединија барањето "нови видови", сродниот сензибилитет и некаков "несвесен афинитет" меѓу авторите. Младите автори повеќе самите вложуваа во својата активност отколку што беа финансирани од некоја државна институција и друго.

Чајилницата "Галерија 7" (така наречена по идеја на починатиот сликар Мустафа Асим), која се наоѓа во близина на Факултетот за ликовни уметности во Сули ан, во Старата скопска чаршија, станува ново собиралиште на младите творци, некој вид интелектуално место на скопската "алтернатива" или како што сака да каже Ацо Станкоски: наше ново дадаистичко "Кабаре Волтер". На просторот околу чајилницата се правее акции на зеровци, имаше добро дружење и се пиеше чај од кој можеа во очите да ви затреперат ѕвездички или да имате некакви "визии".

Во последните две години се појави нова иницијатива за заживување на "Галерија 7", мало култно место на скопскиот уметнички и културен андерграунд. Во ноември 2008 година во скопските весници се појави наслов "Зеро се враќа во живот", со идеја за обновување на групата, што прозвучи со носталгија и надеж, меѓутоа најверојатно тоа ќе мора да се случи на некој нов начин. Се споменуваа имињата на Пелси, Ацо, Беди, Хинки, Тања, на Сениша Цветковски, Зоран Јаневски, Миодраг Десовски, Нора Стојановиќ. На 8 јули 2009 година во "Галерија 7" беше одржан перформанс. Јавна вечера по 20 години од "Тажната вечера" на Александар Станкоски во рамките на фестивалот "Акто" со музички настап организиран од "Плагијат".

Адил Карахасан, сопственик на галеријата, кој потекнува од старо турско семејство на трговци, ќе изјави за членовите на групата "Зеро": "Јас ги доживував, знаете, како цвеќе, на кое ако не му ставате земја, нема да се развива. Сега сфаќам дека сум ги поддржувал цело време. Тоа беше база, еден спој во кој еден без друг не можеа".

Авторите на групата правее концепт-слика, но не се свртија кон концептуалистичката уметност за која не постои ниту слика, ниту дело, туку само идеја. Напротив, за нив имаше значење една афирмативна и спонтанна можност на сликата без пренагласена скептичност кон нејзината неможност. Во нивните дела е вградена интуиција, замав, непредвидливост, не робувајќи на педантеријата и бесмислената доследност. За нив "фигуративниот мотив" може да биде мотив за сликање во што има емоција и се ослободува енергија со сето богатство на колористичка вибрантност во дела со апстрактно-асоцијативните "слободни" форми. Во вокабуларот на трансавангардата, на постмодерната уметност изобилството е синоним за енергија, смелост, на своевиден афинитет за сепшата асимилација на доброто сликарство, на цела една традиција. Во цртежите и платната се излеани суптилен колорит и лирско доживување иако се изработени често на хартија што лесно се кине, со што се допира она чувство на егзистенција, случајност и бесмисленост.

Во нивните дела се содржани некои елементарни нишки на поврзаност со некои дела на авангардните уметници Томо Шијак, Петар Мазев или Глигор Чемерски итн. Меѓутоа, тука станува збор за преовладувачки "нов сензибилитет", кој донесе специфична густина на знаци и симболи, на нова содржина и значење, поставени во неочекувани релации и акцентирања. Лирската и експресионистичка изразност не ги исклучи маниризмот и иронично-пародиските искажувања, посебно предизвикот за експериментирање со излегување од рамнината и просторно распоредување на елементите на сликата и скулптурата, бришејќи ги строгите ограничувања меѓу ликовните дисциплини.

Втората заедничка изложба "Зеро-шакти" (Музеј на Македонија), беше организирана по изложбата на групата Зеро во Келн (во мај 1990), како прва македонска група со претставување надвор во Европа без институционална поддршка. Тие изложуваа како "Зеро од Македонија" и беа прва група од поранешна Југославија што била претставена во ИГНИС – Институт за источноевропска уметност. Тоа ја потврди нивната ориентација кон "новата слика", инсталацијата и амбиенталните композиции на "слики" и предмети што добиваа некои симболични значења не губејќи ја карактеристичната живост. Поставката во музејот беше добро осмислена со ширина на акциите "во живо", кои никогаш не се повторуваа. Каталогот и овојпат беше мошне скромен (умножен на шапирограф) и направен во од; всушност, ангажираноста на авторот на изложбата беше целосна, со симултани и паралелни активности (тогаш ценов дека не треба да се нарекуваат приредувач, комесар или куратор, поим што е прифатен подоцна). Денес во музејот не е зачувано ништо од грижливо собраната документација.

На изложбата беше прикажан ненасловен филм на групата "Зеро" (продуценти А. Станкоски, И. Тошевски и М. Десовски, режисер А. Станкоски). Филмот (единствената копија што ја зачуваат ќе биде прикажана на ретроспективата), изработен според солидни современи стандарди, е структуриран од разновиден материјал во кој се менуваат контрастирани слики и "сцени", според методот на симултано прикажување "слика во слика". Во кадарот, на таква подлога, се појавуваат авторите од групата што ги искажуваат своите мислења и погледи на англиски јазик.

Подоцна таквата "Зеро-состојба", поврзана со egzистенцијата на уметниците и нивната заедничка работа, не може да се почувствува во делата создадени по 1990 година, кога сите тие го продолжиле својот индивидуален творечки пат со самостојни изложби, како и со учество на групни изложби и проекти до 1990, како и потоа. Сепак, може да се препознаат трагите на колажирање во техниката и изразот на делата кои сега добиваат некои посебни белези. Групата почнувајќи од 80-тите години, изведе повеќе мурали и графити, еден во Штип, повеќе во Скопје (МКЦ, училиштето "Тедфејуз", во урбан простор итн.), во нивниот препознатлив стил, со ретка инвенција на многузначност, единствени во македонската уметност. Фактот дека некои од нив се оштетени е сериозен повод да се преземат мерки за нивна заштита.

Со заедничката креативна акција на групата "Зеро", кои работеа интензивно и сериозно, беше остварен "забрзувачкиот елемент на времето". Тие на посебен начин ќе ги поврзат концептуалниот и наративниот тек на работите за да ја покажат другата страна на нештата во современата македонска уметност.

Делата можеа да се доживеат како "парчиња на еден личен живот" или на некаква "идеологија на фрагментот", како "можност за негирање" и полемичен коментар на стварноста со една немирна иреална логика на поврзување и раскинување. Фигуративниот мотив, преобразен, се доближи до апстрактната површина со низа талкачки и испразнети знаци во кои не постои хиерархија според значење. Се наведуваат поранешни јазични примери од класични до понови што заедно со моментите на деформација, маниристична и еклектична, ја создава изразната тензија на "мислата за криза". Барокната декоративна форма се доближи до импулсивниот експресионизам, со низа историски стилски референции осмислени низ еден личен сликарски ракопис и концептуален приод. Се појави нова сила на духовни или религиjsки расположенија. Овој нов вид ликовно изразување доби белези на еден вид алтернатива и неконвенционалност на изразот, на извесна демократичност што не може да се сфати и да се оцени целосно без локалниот контекст на значење.

Нивниот постмодернистички дух на истражување и експериментирање го означил крајот на "големиот наратив" (Ф. Литар) и укажа на процесите на фрагментирање што ја структурираат и сегашноста ја прават несинхронизирана смеса на различни времиња (Ф. Џејмисон). Современата уметност почнувајќи од 80-тите години и постмодернистичкиот "пресврт" во културата, потоа и во уметноста опфаќа хетерогени уметнички практики на стилови, техники, материјали, форми, теми и значења. Притоа не е фаворизиран ниту еден медиум.

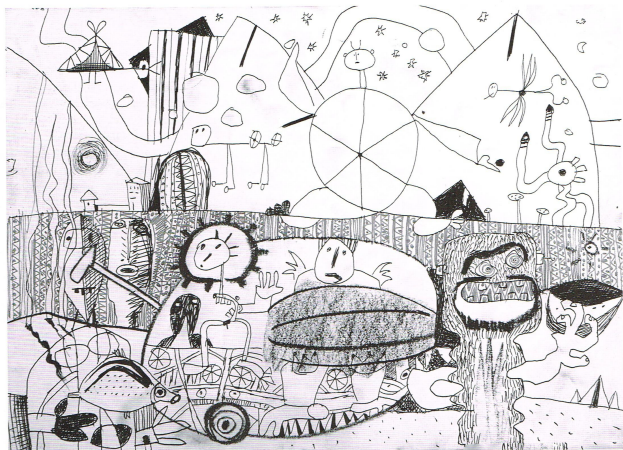
Терминот неоеклектизам што важи и за зеровци широко покрива една тогашна состојба на дезориентација и неодреденост што се манифестираше во нивното бучно враќање на стилските на минатото – не еден по еден, туку сите одеднаш – без настојување да се конституира кохерентно формално единство. Авторите од групата спроведуваа процес на пресадување и комбинирање, при што "суштината на примитивното" стана непримитивна, додека "суштината на техниката" – нетехничка.

Тие искористија некои лирски можности на сликарството и на другите медиуми досегнувајќи го некогаш степенот на "слободна креативност". Тогаш тоа ми се допадна, таа уметност што "не е за продажба" и го почувствував близок тој минлив *esprit du temps* што ги правеше посебни во современата македонска уметност.

Во најновиот период превладува глобалното (постмодерно) раслојување на сите вредности. Денешниот либерализам е проследен со инверзија на вредности во отсуство на вистинска културна парадигма и релативизација на клучните вредности кога уметноста се заменува со политика наместо уметноста да придонесува за развивање на моралната и политичка слобода.

Зеровци, на некој начин, непредвидливо и отворено се сообразуваат кон новите услови и умеат творечки да реагираат на новите предизвици. На тој начин, со својот пример и со своите дела, тие влијаат врз помладите македонски уметници.

Д-р Владимир Величовски

Зеро цртеж, 1986
Zero Drawing, 1986

Партиципацијата, хиерархиите и хаосот во дејствувањето на групата "Зеро"

Речиси дваесет и пет години по првите заеднички акции на уметничката група "Зеро", нејзините членови повторно се собираат по повод заедничката изложба во Мала станица – Национална галерија на Македонија и слично како што уште во 1990 г., на почетокот на мојата кариера ме поканија да пишувам во каталогот на изложбата во Источноверпскиот културен и уметнички центар "Игнис" во Келн, ме покануваат да го напишам овој текст. Сепак, денеска пишувам со многу дилеми и преиспитувања за разлика од сите досегашни текстови што сум ги напишала за "Зеро" и за нејзините уметници, а најмногу поради мојата двојна позиција во текот на развојот и творештвото на групата.

Имено, иако во времето кога групата дејствуваше активно, јас по вокација бев ликовен критичар, па оттаму не бев член во вистинската смисла на зборот (единствена нетекстуална интервенција во нивните изложби беше мојата критичка инсталација "Демонстрација на хаос" изложена во рамките на изложбата "Ред/Хаос", 1992, Музеј на град Скопје), сепак мојата инволвираност во активностите на групата беше огромна и пред сè поддржуваше еден близок однос на безрезервна професионална и пријателска поддршка, а не критички пристап. Фактот што во годините кога главно место на собирање, договарање на активностите, а често и јавно сликање на "Зеро" беше чајилицијата "Галерија 7" во Старата чаршија, јас секојдневно поминував по неколку часови во разговори со "зеровците" (рекордот на ваквата радикална социјализација ми беше шеснаесет часа во еден ден, што е своевиден перформанс), најдобро зборува за тој мој субјективен и личен пристап што ја надградуваше професионалната љубовитност. Ваквиот пристап очигледно се разликува од вообичаената улога на ликовен критичар или историчар на уметност што вообичаено се состои од објективно и дистанцирано согледување на фактите и на критичко анализирање на уметничките дела. Овој увод се должи на проблемите околу дефинирањето на мојот специфичен и деликатен професионален однос кон "Зеро": пристап што слободно може да се толкува како еден вид одење по Мобиусова лента, на која преминот од одењето по надворешната страна кон одењето по внатрешната страна на лентата се случуваа неочекувано и парадоксално. Таквата амбивалентност на погледот однадвор и однатре, на мешање на објективното и субјективното, јавното и приватното и сл. ми оневозможува да напишам еден наполно професионален и неутрален историчарско-научен текст, ако таков воопшто и може да се најде за комплексната структура и колективната биографија на "Зеро", што тешко можеше да се согледа однадвор.

Всушност, учеството во работата на групата варираше и кај членовите, од акција до акција, од настан до настан, од година на година. Имињата што се повторуваа најчесто, како најактивни и најпосветени не само кон изложувањето, туку и кон "менаџирањето" на муралите, перформансите, изложбите и секојдневното среќавање се секако Александар Станкоски, Перица Георгиев – Пепси, Златко Трајковски – Хинки, Беди Ибрахим, Игор Тошевски, Миодраг Десовски, Татјана Миљовска и Синиша Цветковски. Овде е важно да се напомене дека во овој редок феномен и модел на уметничка соработка, барем во Македонија, освен овие постојани актери што го составуваа јадрото на "Зеро", постојано партиципираа и многу други сликари, скулптори, музичари, писатели, критичари, поети, философи и студенти на различни други факултети. Токму затоа, кога зборуваме за постконцептуалната определба на групата "Зеро", важно е да се потенцира интересот за современите медиуми и уметнички практики (видеото, инсталацијата, хепенингот, звучниот и видеоперформансот, муралот и јавната уметност воопшто) и за отворената, колективната, колаборативната и партиципаторската структура на дејствувањето (на пр., присуството на различните сликарски "ракописи" на еден ист мурал, колективното потпишување проекти и сл.), а не програмското дејствување (на пр., не постои манифест на "Зеро" или некоја запишана програмска определба).

Многу креативци што дејствуваа професионално или аматерски во околината можеа да ѝ се придружат на реализацијата на одредени настани со свој придонес кон заедничките перформанси или кон сликањето во јавен простор. Додека на изложбите во Музејот на Македонија (1985, 1989, под кураторство на Владимир Величковиќ) и во Источноверпскиот културен и уметнички центар "Игнис" во Келн (1990), како и на муралите во "Галерија 7", ОУ "Тепеџуз" и во фоајето на Домот на младите "25 Мај" (1986) и во Домот на младите во Штип (1989), на сидот на булеварот "Васил Главинов" (1990), и Куќата на Здружението на зелените (1992), учеството во проектите на "Зеро" сепак беше лимитирано поради ограничениот простор, во перформансите на јавно сликање изведувани пред чајилицијата "Галерија 7" или перформансот "Изложба во изложба" во Музејот на сликањето уметност одржан во 1986 во рамките на изложбата на Симон Шемов и на Никола Фидановски или во рамките на другите слични активности (на пр., оние одржувани за време на фестивалот "Скопско лето") учествуваа и многу пријатели, па дури и случајни минувачи.

Ваквиот отворен и воинституционален пристап кон уметничкото дејствување на "Зеро" не беше случаен. Иако никогаш тоа не беше формулирано како некој јасно артикулиран став, напишана програма или манифест, самото формирање на групата "Зеро" истовремено може да се толкува како еден активистички обид за опозиција и институционална критика на културната политика на институциите на современата уметност во Македонија во тоа време. Тука посебно може да се спомене спротивставувањето на подоцна изменетото правило на Факултетот за ликовна уметност да не се дозволува студентите да изложуваат пред дипломирање, како и критиката на Музејот на современата уметност што долго време ги игнорираше членовите и воопшто активностите на "Зеро" поради фокусираноста врз други автори и уметнички изрази (до денес единствено Игор Тошевски и Татјана Миљовска имале самостојни изложби во МСУ).

Сепак, и покрај таа несомнена пристапност за публиката, која често се осмелуваше да стане активен учесник на настаните, мора да се признае дека постојеа одредени хиерархиски односи меѓу одредените членови, најчесто воспоставени според староста, активното учество и должината на периодот на членување, но и според родовата припадност (очигледно е дека доминираа машките членови).

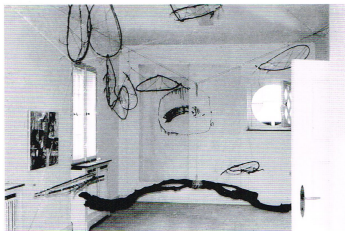
Групата "Зеро" веќе одамна не постои бидејќи нејзините членови одамна не дејствуваат заедно. Сепак, повеќето од нејзините некогашни членови се сè уште активни на македонската уметничка сцена. Прашањето дали причините за стивнувањето на нивните заеднички активности лежи во првите најави на меѓуетничките конфликти во 90-тите, кога замре и ноќниот живот во Старата чаршија (што беше еден од главните предуслови за алеаторните активности на "Зеро"), бара поопсежна елаборација и повеќе простор.

Во каталогот во форма на весник објавен во 1992 година во соработка меѓу Музејот на град Скопје и приватната галерија "Анима" за изложбата "Ред/Хаос", на која тројца од шест учесници беа членови на "Зеро" (Станкоски, Георгиев и Трајковски) никаде не се споменува групата "Зеро". Во текстот што го напишав тогаш под влијание на книгата Границите на хаосот од Катрин Хејлс, како една споредба меѓу теоријата на хаосот и деконструкцијата на Жак Дерида, стануваше збор за отвореноста на уметничкото дело кон постојани итерации и различни толкувања, при што "делото станува резервоар на хаос". Може слободно да се каже дека активностите на членовите на групата "Зеро" и нивните професионални кариери и понатаму се доследи токму во тоа, во непредвидливоста и чудните свртувања каква што е впрочем и идејата за оваа несекојдневна изложба.

Сузана Милевска

Келн, 1990
Cologne, 1990

Од изложбата STANPUNKT: MAZEDONIEN во Келн
(Германија), 1990
From the exhibition STANPUNKT: MAZEDONIEN in
Cologne (Germany), 1990

Мурал во Основното училиште "Тефејуз" (детал), Скопје, 1986
Mural in the primary school "Tefeyuz" (detail), Skopje, 1986

Мурал во Основното училиште "Тефејуз", Скопје, 1986
Mural in the primary school "Tefeyuz", Skopje, 1986

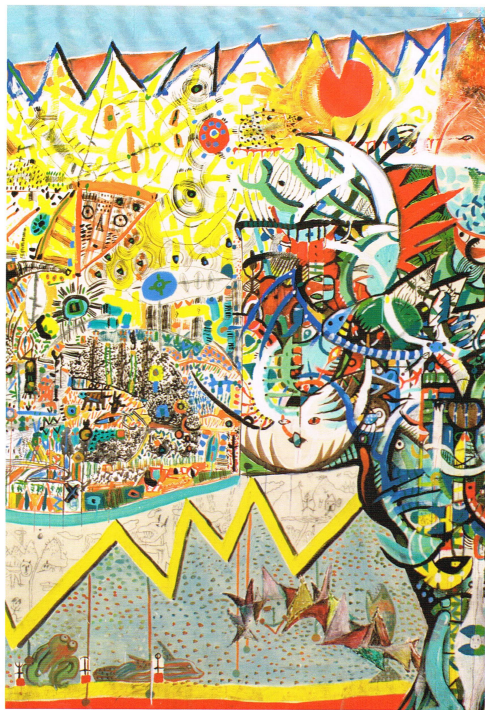

Мурал на фасадата на Дом на млади, Штип, 1989
Mural on the facade of the House of Youth, Shtip, 1989

Мурал во центарот на Скопје (повеќе не постои), 1992
Mural at the city centre of Skopje (not existing now), 1992

Мурал во Основното училиште "Течеџуз" (детал), Скопје, 1986
Mural in the primary school "Tefeyuz" (detail), Skopje, 1986

Мурал во Основното училиште "Тефејуз", Скопје, 1986
Mural in the primary school "Tefeyuz", Skopje, 1986

Мурал во Основното училиште "Тефејуз" (детал), Скопје, 1986
Mural in the primary school "Tefeyuz" (detail), Skopje, 1986

Чајилница "Галерија 7" со муралите на Зеро (денес), Скопје
Tea shop "Gallery 7" with the murals of Zero (present day), Skopje

1984 Година ќе ја паметам како неповторлива година на спонтано концентрирана духовна енергија фокусирана во една точка наречена 0 = ЗЕРО.

Од оваа нулта-точка, неформално почна андерграундот во македонската ликовна уметност. Собрани околу чајилницата "Галерија 7", членовите на групата "Зеро" изведоа низа акции и надвор од Скопје. Околу нив почнаа да ротираат и многубројни македонски интелектуалци од различни сфери, а кратко време и двајца американски автори, скулпторот Сем Хернандез и теоретичарот Мајкл Шпорер. Членовите на групата ги направија петте најинтензивни години од нивното креативно дејствување историски незаборавни за духовниот живот на Скопје. До денес таква размена на креативна енергија не се има случено. Со нивното разидување, Скопје ја загуби духовната аура...

I will remember the year 1984 as an unrepeatable year of spontaneously concentrated spiritual energy focused in one point called 0 = ZERO.

From this zero-point, informally began the underground of the Macedonian art. Gathered around the tea store "Gallery 7", the members of the group "Zero" performed a series of actions outside of Skopje too. Round them began to rotate numerous Macedonian intellectuals from different spheres, and for a short period of time two American authors as well, Sam Hernandez, a sculptor and the theorist Michael Sporer. The members of the group made their five most intensive years in their creative work, historically unforgettable concerning the spiritual life of Skopje. To this date such exchange of creative energy has not happened. Due to their division, Skopje lost its spiritual aura...

Конча Пиркоска

Koncha Pirkoska

"Изложба во изложба" (инсталација, објекти, интервенција) во рамките на изложбата на Шемов-Фидановски, МСУ, Скопје, 1986
"Exhibition within an Exhibition" (installation, objects, intervention) within the exhibition of Shemov-Fidanovski, MoCA (Museum of Contemporary Art) Skopje, 1986

Мурал во холот на МКЦ, Скопје, 1986
Mural in the atrium of YCC (Youth Cultural Centre), Skopje, 1986

Мурал во холот на МКЦ (детал), Скопје, 1986
Mural in the atrium of YCC (detail), Skopje, 1986

Мурал во Основното училиште "Тефејуз" (детал), Скопје, 1986
Mural in the primary school "Tefeyuz" (detail), Skopje, 1986

Перица Георгиев – Пепси

Роден во Скопје, 1957 година. Завршил Факултет за ликовни уметности во Скопје во 1987 година. Карактеристично за него е што има афинитет кон источната религија и филозофија и се занимава со духовна практика, организира разни семинари за духовност и медитација.

Позначајни самостојни изложби: 1980 – Дом на младите "25 Мај", Скопје; 1985 – Дом на младите "25 Мај", Скопје; 1986 – Новинарски клуб, Сараево; Kunst onder de toren, Бреда (Холандија); 1988 – Музеј на Македонија, Скопје; 1989 – Дом на младите, Штип; 1991 – Уметничка галерија – "Даут-пашин амам", Скопје; 1995 – Замок Алмшхоф, Нирнберг (Германија); 2000 – Приватна галерија, Бостон (САД); 2003 – Етнографски музеј, Пловдив (Бугарија).

Се занимава и со музика, со која на оригинален начин ги изразува духовните искуства и мантрата.

Живее и работи во Пловдив, Бугарија.

Од циклусот Svarupananda, 1987, комбинирана техника, 70,5x50,5 см
From the cycle Svarupananda, 1987, mixed media, 70,5x50,5 cm

Од циклусот Svarupananda, 1987, комбинирана техника, 70,5x50,5 см

From the cycle Svarupananda, 1987, mixed media, 70,5x50,5 cm

Perica Georgiev - Pepsi

He was born in Skopje in 1957. He graduated at the Faculty of Fine Arts in Skopje in 1987. Distinctively about of him is his affinity for Eastern religion and philosophy and he deals with spiritual practice, organizing various seminars on spirituality and meditation.

Important solo exhibitions: 1980 - House of Youth "May 25", Skopje,

1985 - House of Youth "May 25", Skopje, 1986 - Journalists' Club, Sarajevo; Kunst Onder de toren, Breda (Netherlands); 1988 - Museum of Macedonia , Skopje, 1989 - House of Youth, Shtip, 1991 - Art Gallery "Daut Pasha aman", Skopje, 1995 - Castle Almshof, Nuremberg (Germany) 2000 - Private Gallery, Boston (USA) 2003 - Ethnographic Museum, Plovdiv (Bulgaria). He deals with music as well, with which on an original way he express the spiritual experiences and the mantra.

Lives and works in Plovdiv, Bulgaria.

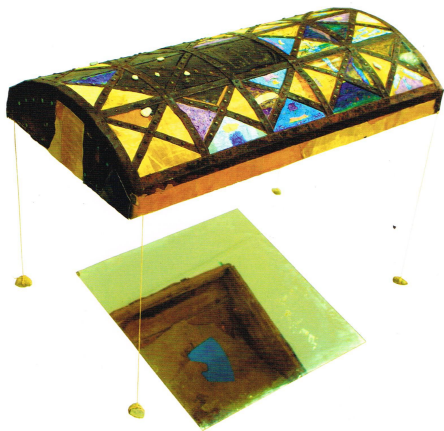

Од циклусот Svarupananda, 1995, масло на платно, 127,5x78 см
From the cycle Svarupananda, 1995, oil on canvas, 127,5x78 cm

Беди Ибрахим

Роден во Скопје, 1959 година. Завршил Училиште за применета уметност, оддел скулптура (1977/78) во Скопје и Факултет за ликовни уметности, оддел скулптура (1985) во Скопје. Магистрирал во 1999 година на истиот факултет. Од 1991 година е вработен во Театарот на народностите како сценограф, каде што изведува многубројни театарски и телевизиски сценографии. Од 2000 до 2002 година е директор на Театарот на народностите. Од 2002 година е професор на Факултетот за ликовни уметности на одделот скулптура.

Позначајни самостојни изложби: 1986 – Дом на младите "25 Мај", Скопје; 1987 – Галерија ЦЕДУС, Сараево; 1991 – Уметничка галерија – "Даут-пашин амам", Скопје; 1992 – Kadikoy Cultural Center, Истанбул (Турција); 1992 – Yuksel Sabanci Cultural Center, Истанбул (Турција); 1993 – Истанбул (Турција); 1997 – Уметничка галерија "Чифте амам", Скопје; 1999 – Уметничка галерија – "Даут-пашин амам", Скопје; 2004/2009 – Битола – НУ Музеј – Завод – Галерија.

Невештински ковчег, 2009, дрво,
кожа, метал, камчиња, огледало,
150x80x30 см
Bridal's Chest Box, 2009, wood,
leather, metal, pebbles, mirror,
150x80x30 cm

Bedi Ibrahim

He was born in Skopje in 1959. He graduated School of Applied Art, Sculpture Department (1977/78) in Skopje and the Faculty of Fine Arts, Sculpture Department (1985) in Skopje. He got a Master degree in 1999 at the same university.

Since 1991 he is employed in the Theatre of Nationalities as a designer, where he performed numerous theatrical and television set designs. From 2000 to 2002 he was a director of Theatre of Nationalities. Since 2002 he is a professor at the Faculty of Fine Arts at the Sculpture Department.

Important solo exhibitions: 1986 - House of Youth "May 25", Skopje, 1987 - Gallery CEDUS, Sarajevo, 1991 - Art Gallery "Daut Pasha amam", Skopje, 1992 - Kadikoy Cultural Center, Istanbul (Turkey) 1992 - Yuksel Sabanci Cultural Center, Istanbul (Turkey) 1993 - Istanbul (Turkey) 1997 - Art Gallery "Cifte-amam", Skopje, 1999 - Art Gallery "Daut Pasha amam", Skopje, Bitola, 2004/2009 - NU Museum -- Bureau - Gallery.

Последниот танц на Аксој, 2009, дрво, кожа, метал, камчиња, огледало, гранки, боја, 220x50x50 см
The Last Dance of Aksoj, 2009, wood, leather, metal, pebbles, mirror, branches, color, 220x50x50 cm

Прашања и одговори, 2009, дрво и боја, 100x200 см
Questions and Answers, 2009, wood and color, 100x200 cm

Игор Тошевски

Роден во Скопје, 1963 година. Дипломира на академијата Kuvataide во Хелсинки, Финска. Во периодот од 1980 до 1987 објавува стрипови во повеќе списанија. Во 1985 работи на повеќе проекти со групата УСТА. Во деведесетите години, неговите дела добиваат концептуален пристап фокусирајќи се главно врз социјална и политичка тематика.

Професионално работи на сценографија за играни филмови.

Позначајни изложби: 1990 – Дом на младите "25 Мај" (со Златко Трајковски); 1996 – Културно-информативен центар, Скопје (Преместувања); 1997 – Музеј на град Скопје (ДОСИЕ '96); 2002 – Јавен културен центар "Точка", Скопје (Тансфери); 2004 – Јавен културен центар "Точка", Скопје (Територии); 2004 – Музеј на современата уметност (Процес), Скопје; 2005 – Љубљана, Gallery P74, (Процес).

Процес на создавање на колажот "Галерија 7", 1988
From the making of the collage "Gallery 7", 1988

Igor Toshevski

Born in Skopje in 1963. He graduated at the academy Kuvataide in Helsinki, Finland. In the period from 1980 to 1987 he published comics in several magazines. In 1985 works on several projects with the group USTA. In the nineties, his works receive a conceptual approach focusing mainly on social and political themes.

He works professionally on set designs for films.

Important exhibitions: 1990 - House of Youth "May 25" (with Zlatko Trajkovski) 1996 - Cultural and Information Center, Skopje (Movements) 1997 - Museum of the City of Skopje (File '96), 2002 - Public Cultural Center "Tocka", Skopje (Tansferi); 2004 - Public Cultural Centre "Tocka", Skopje (Territories); 2004 - Museum of Contemporary Art (Process), Skopje, 2005 - Ljubljana, Gallery P74 (Process)

Слободна територија, Битола, 2004
Free Territory, Bitola, 2004

Слободна територија, Скопје, 2009
Free Territory, Skopje, 2009

Александар Станкоски

Роден во Кичево, 1959 година. Дипломирал на Факултетот за ликовни уметности во Скопје во 1985 година. Студиски престој во Њујорк, Чикаго и Сан Франциско (САД), 1988 година.

Објавува стрипови, се занимава со ликовна теорија и книжевност. Режиер е на филмовите "Маклабас" и "Самитот на Шаманите".

Позначајни изложби: 1980 – Дом на ЈНА, Скопје; 1984 – Дом омладине "Будо Томовиќ", Подгорица (Југославија); 1985 – Дом на младите "25 Мај", Скопје; 1986 – Галерија Hronos, Загреб (Хрватска); 1987 – Kunst onder de toren, Бреда (Холандија); 1988 – Hallway Gallery, Peninsula Museum of Art, Монтереј (САД); 1989 – Bank fur Vershaft Social, Келн (Германија); 1991 – Schoultko Gallery, Келн (Германија); 1997 – Музеј на град Скопје, Скопје; 2002 – Музеј на град Скопје, Скопје; 2004 – Народен музеј, Велес; 2005 – Пресс то Еџит, Скопје; 2005 – Културен центар "Точка", Скопје; 2006 – Центар за современи уметности, Скопје; 2006 – Македонска академија на науките и уметностите, Скопје; 2007 – Културно-информативен центар, Скопје; 2008 – Музеј на град Скопје (со М. Галеvски), Скопје; 2008 – Gallery MC, Њујорк.

Кучешка сeрвилност, 1986, комбинирана техника, 48x72 см
Dog's Servility, 1986, mixed media, 48x72 cm

Aleksandar Stankoski

Born in Kicevo, 1959. He graduated at the Faculty of Fine Arts in Skopje in 1985. Study visit to New York, Chicago and San Francisco (USA), 1988.

He publishes comics, deals with art theory and literature. He directed the films: Maklabas and The Summit of the Shamans.

Important exhibitions: 1980 - Dom JNA, Skopje, 1984 - House Youth "Budo Tomovik", Podgorica (Yugoslavia) 1985 - House of Youth "May 25", Skopje, 1986 - Hronos Gallery, Zagreb (Croatia) 1987 - Kunst Onder de toren, Breda (Netherlands) 1988 - Hallway Gallery, Peninsula Museum of Art, Monterey (USA); 1989 - Bank fur Vershaft Social, Cologne (Germany) 1991 - Schoultko Gallery, Cologne (Germany) 1997 - Museum of City of Skopje, Skopje, 2002 - Museum of the City of Skopje, Skopje, 2004 - National Museum of Veles, 2005 - Press to Exit, Skopje, 2005 - Cultural Centre "Tocka", Skopje, 2006 - Centre for Contemporary Arts, Skopje, 2006 - Macedonian Academy of Sciences and Arts, Skopje, 2007 - Cultural and Information Centre, Skopje, 2008 - Museum of City of Skopje (with M. Galevski); Skopje, 2008 - Gallery MC, New York.

Предаването на Бредовица, 2009, дигитален принт, 150x300 см
The Lecture at Bredovica, 2009, digital print, 150x300 cm

Прошетка на велможите, 2009, дигитален принт, 200x300 см
A Walk of the Nobles, 2009, digital print, 200x300 cm

Татјана Миљовска

Родена на 3 ноември 1966 година во Битола. Во 1992 година дипломира на Факултетот за ликовни уметности во Скопје.

Позначајни изложби: 1996 – Уметничка галерија – "Даут-пашин амам", Скопје; 2003 – Музеј на современата уметност (Внатрешно сонце), Скопје; 2008 – Културен центар "Точка" (Тишина), Скопје; 2009 – Културен центар "Магаза", Битола; Сарај, Ресен и Изложбен салон "Куката на Робевци", Охрид (Езеро мое).

Како дизајнер на компанијата Матис, во 2004, 2005 и 2006 година ги изложуваше своите колекции на саемице: Ambiente во Франкфурт (Германија), Sources во Њујорк (САД); Tendence во Франкфурт (Германија) и Heimtextil во Франкфурт (Германија).

Награди: 2004 – Втора награда за најдобар производ во текстилната индустрија во Македонија (за детската колекција "Цветна градина").

Главна животна и сликарска преокупација ѝ се духовните истражувања и трансформацијата на енергијата и свеста. Живее и работи во Скопје и Сирхан (Преспа).

Просветлена ноќ, 1989, комбинирана техника, 64x81 см
Enlightened Night, 1989, mixed media, 64x81 cm

Tatjana Miljovska

Born on November 3, 1966 in Bitola. In 1992 she graduated at the Faculty of Fine Arts in Skopje.

Important exhibitions: 1996 - Art Gallery "Daut Pasha amam", Skopje, 2003 - Museum of Contemporary Art (Internal Sun), Skopje, 2008 - Cultural Centre "Tocka" (Silence), Skopje, 2009 - Cultural Center "Magaza" Bitola; Saraj, Resen and Exhibition Hall at "The House of Robevci", Ohrid (My Lake).

As designer of the company Mattis, 2004, 2005 and 2006 to present their collections at the fairs: Ambiente in Frankfurt (Germany), Sources in New York (USA); Tendence in Frankfurt (Germany) and Heimtextil in Frankfurt (Germany).

Awards: 2004 - Second prize for best product in the textile industry in Macedonia (for child collection "Flower Garden").

Her main life and painting preoccupations are the spiritual researches and the transformation of the energy and the consciousness.

She lives and works in Skopje and Sirhan (Prespa).

Расцветување, 2008/09, масло на платно, 100x60 см
Blossoming, 2008/09, oil on canvas, 100x60 cm

Триптих: Песна за Македонија, 2007/08, масло на платно, 55x165 см
Triptych: Song for Macedonia, 2007/08, oil on canvas, 55x165 cm

Синиша Цветковски

Роден во Куманово, 1963 година. Завршил Факултет за ликовни уметности во Скопје во 1990 година. Периодично изложува од 1985 година.

Објавува илустрации во списанијата ЛИФТ и МАРГИНА.

Дизајнира обвивки за музички изданија на македонски групи.

Член на оригиналната постава на бендот Т.Б. Трачери. Активно е ангажиран со музика и радиоводителство.

Siniša Cvetkovski

Born in Kumanovo in 1963. He graduated at the Faculty of Fine Arts in Skopje in 1990. He exhibits periodically since 1985.

Published illustrations in magazines LIFT and MARGINA. He designs covers of issues of the Macedonian musical groups.

Member of the original group of the band T.B. Tracheri. He is actively engaged with the music and radio-host.

Досеја, 1989-90, комбинирана техника, 23,5x33 см
Files, 1989-90, mixed media, 23,5x33 cm

ЖЕНА МУ ЦЕЛОТО СВОЕ ВРЕМЕ ГО
 ПОМИНУВАШЕ ВО ШИРЕЊЕ НА БОЖИОТ
 ЗВОР И ПОМАГАЊЕ НА БЕСПОМОШНИТЕ

народот те сака
 За пет години
 светица

А РСТКИТЕ СЛОВОДНИ МИГОВИ ЛИ МШНУ
 АШЕ СО СВОЈОТ СИН И НАЈДОБРАТА ДРУГАРКА
 ПОВНАТАТА ГИТАРКА ПУЛИСТАНА ЦИГАНОВА

Табла од стрипот Празнина (Добредојдето во Лизниленд), 2003, колаж, 53x41,5 см
 Board from the Comic Emptiness (Welcome to Lisneyland), 2003, collage, 53x41,5 cm

Миодраг Десовски

Роден во Скопје, 1955 година. Завршил Факултет за ликовни уметности во Скопје, 1989-91 година, сликарски оддел, во класата на Танас Луловски. Дипломирал на Факултетот за педагошко образование (технолошка насока) на Универзитетот Wollongong во Австралија, 2006-2007 година. Дипломирал на Факултетот за педагошко образование за уметност на UNSW-COFA (Collage of Fine Art), Австралија, 2003-2005.

Постдипломски студии (Master of Art) завршил на UNSW-COFA (Collage of Fine Art), Австралија, 1996-1997, сликарска насока.

Предавал визуелна уметност, дизајн и технологии во повеќе државни и приватни школи во Австралија. Во моментот предава дизајн и технологии и визуелна уметност на International Academy во Аман, Јордан.

Добитник е на повеќе значајни интернационални награди: 1988 – втора награда за цртеж, St. George College, Сиднеј (Австралија); прва награда во конкуренција за мурален дизајн, NSW (дизајнот покрива површина од 45 м² во библиотечниот ѕид на St. George College of TAFE Kogarah), Сиднеј; 1998 – победник на наградата "Човекови права и здравје", за најсоодветно уметничко дело, доделена од Mr. Chris Sidioti, комесар за човекови права.

Самостојно и групно излага во Македонија и во Австралија од 1985 година.

Miodrag Desovski

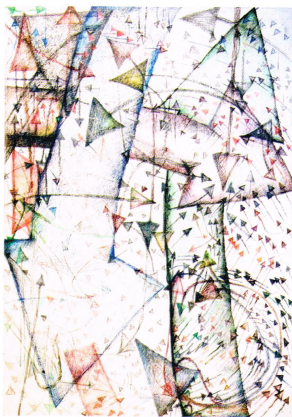
Born in Skopje in 1955. He graduated at the Faculty of Fine Arts in Skopje, 1989-91, at the painting department, the class of Tanas Lulovski. He graduated at the Pedagogical Faculty of Education (technical direction) Wollongong University in Australia, 2006-2007. He graduated at the Pedagogical Faculty of Education Art UNSW-COFA (Collage of Fine Art), Australia, 2003-2005.

Postgraduating studies (Masters of Art) finished at the UNSW-COFA (Collage of Fine Art), Australia, 1996-1997, Art direction. He has taught Visual arts, Design and Technology in several state and private schools in Australia. Currently teaches Design and Technology and Visual art at the International Academy in Amman, Jordan.

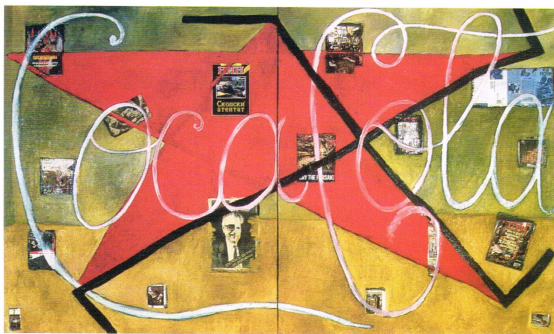
Winner of several important international awards: in 1988 - second prize for drawing, St. George College, Sydney (Australia) 1988 - first prize in a competition for mural design, NSW, the design covers an area of 45 m² in library wall at St. George College of TAFE Kogarah, Sydney, 1998 - winner of the award "Human Rights and Health", the most appropriate artwork, presented by Mr. Chris Sidioti, commissioner for Human Rights. Solo and group exhibitions in Macedonia and Australia since 1985.

Мурал во St. George College, Сиднеј, Австралија, 1988, 45 м²
Mural at St. George College, Sidney, Australia 1988, 45 m²

Од циклусот Direction, You are Here,
2006, цртеж на хартија, 29.7x21 см
From the cycle Direction, You are Here,
2006, drawing on paper, 29.7x21 cm

Од циклусот War in War is War as War, 1996/97, масло на платно, 180x320 см
From the cycle War in War is War as War, 1996/97, oil on canvas, 180x320 cm

Златко Трајковски

Роден во Скопје, 1960 година. Студирал графика на Факултетот за ликовни уметности во Скопје (во класата на професорите Димитар Малиданов и Димче Николов).

Од 1986 почнува да се занимава со колажи со кои најпрво изведува анимации во видеопроекти, а подоцна оваа техника ја користи самостојно, често внесувајќи ги овие дела во своите инсталации. Од 1987 се занимава со видео: "Closeness", 1987 (со А. Станкоски и Х. Попдучев); "The Song of Love" (со А. Станкоски), "Кокينو" (со А. Станкоски и Д. Абјаниќ), 1996, "Драма на Прогонот".

Во 1991 во Скопје реализира шест перформанси: март, Центар за култура и информации – "За пролетта што нема да дојде"; јуни, Дом на младите "25 Мај" – "Во земјата Мордор"; јули, Куршумли ан – "Седиште на милосрдие"; октомври, Дом на младите "25 Мај" – "Ехолалија"; декември, Даут-пашин амам. Во февруари 1995, МКЦ – "Ouch Puch".

Позначајни самостојни изложби: 1988 – Дом на младите "25 Мај", Скопје; 1989 – Дом на младите "25 Мај", Скопје, "Closeness"; 1990 – Дом на младите "25 Мај", Скопје (со И. Тошевски); 1993 – Галерија "Мијачки зографи", Скопје, "Олтар"; 1994 – Музеј на град Скопје, Скопје; 2003 – Мигдал музичко издание; 2006 – Национална галерија на Македонија – Мултимедијален објект "Мала станица", Скопје, Re4m, перформанс.

Zlatko Trajkovski

Born in Skopje in 1960. He studied graphics at the Faculty of Fine Arts in Skopje (at the class of profsors Dimce Malidanov and Dimce Nikolov).

Since 1986 he begins dealing with collages, with which he firstly performs animations in video projects, and later he uses this technique independently, often moving these parts in his systems. Since 1987 he deals with the video: "Closeness" in 1987 (with A. Stankovski and H. Popduchev). "The Song of Love" (with A. Stankovski), "Kokino" (with A. Stankovski and D. Abjanich) 1996, "Drama of exile".

In 1991 in Skopje, he carries out six performances: March, Culture and Information Centre - "For the spring that will not come"; June, the House of Youth "May 25" - "In the Mordor Land"; July, Kurshumli An - "Seat of Charity"; October, the House of Youth "May 25" - "Eholalija"; December, Daut Pasha amam. In February 1995, MCC - "Ouch Puch".

Important solo exhibitions: 1988 - House of Youth "May 25", Skopje, 1989 - House of Youth "May 25", Skopje, "Closeness"; 1990 - House of Youth "May 25", Skopje (with I. Toshevski); 1993 - Gallery "Mijac icon painters", Skopje, "Altar", 1994 - Museum of the City of Skopje, Skopje, 2003 - Migdal music edition, 2006 - Multimedia Centar Mala Stanica, NGM, Skopje, Re4m, performance.

Благовестие, 1966-87, колаж, 47x68 см
Annunciation, 1966-87, collage, 47x68 cm

Железната завеса, 1985, колаж, 70x50 см
Iron Curtain, 1985, collage, 70x50 cm

Ese Homo, 1982, темпера и туш на хартија, 23x32,5 cm
Ese Homo, 1982, tempera and ink on paper, 23x32.5 cm

Зоран Јаневски

Роден во Скопје, 1958 година. Завршил Училиште за применета уметност во Скопје во 1978 година. Дипломирал на Филозофскиот факултет, група Историја на уметноста со археологија, 1988 година. Дипломирал на Факултетот за ликовни уметности во Скопје, во класата на проф. Беди Ибрахим во 2007 година. Работел како уметник-дизајнер во АД "Аdoneкс" – Скопје (2001-2004). Работи како конзерватор во Центарот за конзервација – Скопје (2003-2008). Работи на археолошки истражувања во Стоби, на Скопското Кале, на Виничкото Кале итн.

Zoran Janevski

Born in Skopje in 1958. He graduated at the School of Applied Arts in Skopje in 1978. He graduated at the Faculty of Philosophy, group History of Art and Archeology, 1988. He graduated at the Faculty of Fine Arts in Skopje in the class of professor Bedi Ibrahim in 2007. He worked as an artist-designer in HC "Adoneks" - Skopje (2001-2004). He works as a conservator at the Centre for Conservation - Skopje (2003-2008). He works of archaeological research in Stobi at the Fortress Kale, at the Fortress of Vinica etc.

Чудна шума е тоа, 2009, масло на платно, 85x70 cm
A Strange Forest Indeed, 2009, oil on canvas, 85x70 cm

Мирослав Стојановиќ – Шуки

Роден во Ниш, Србија, 1963 година. Завршил Средно уметничко училиште во Ниш. Дипломирал на Факултетот за ликовни уметности во Скопје во класата на проф. Ристо Калчевски во 1990 година. Живее и работи во Скопје.

Miroslav Stojanovik - Shuki

Born in Nish, Serbia, 1963. He finished Art school in Nish. He graduated at the Faculty of Fine Arts in Skopje in the class of professor Risto Kalchevski in 1990. He lives and works in Skopje.

Portrait of a youth

25 years of the informal group "Zero"

Writing about an event after 25 years of its first appearance (the first performance of the group in Shtip) is a challenge and a responsibility, it arouses a feeling of restlessness; however, this problem has already been addressed. According to Goethe "Great is the pleasure to roam with the spirit of Time" while Gottfried Benn wonders "whether memory is a fundamental category of the visual arts and its history?"

My attempt for a reconstruction of a certain period is based on facts (art works and other materials, photographs and texts) as well as a nostalgic reminiscence. It was a time of sincerity and creative action, with a sense of profound romanticism of energy in which I took part as well.

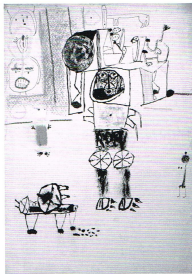
A zero, two zeros, null, the first generation at the Faculty of Fine Arts in Skopje (founded in 1980) are imprecise but nevertheless useful terms which refers to a group of artists with diverse interests. As a group "Zero" will appear at the exhibition of young artists "Expression, Gesture, Action" organized in 1985. The name derived from a collective spontaneous witty play of words: "zero" meant a number - countless, our nothingness in the core (later other more complex meanings were revealed, for example that for the Mayan civilization the Zero was the great myth of cyclic renewal, Zero is an interval of a generation). The close circle of artists gathered during their studies would install the visual elements in a given space in a uniquely lively manner, introducing a variety of effects and sensations, symbolic meanings where objects, light, music and movement meet and interweave. "Live" actions were performed at openings of exhibitions instead of the conventional "speech" in front of an audience. They remarkably announced their route towards multimedia research and experiments based on the sensibility of fragmented impressions as well as the necessity of an eclectic and (neo)expressionistic way to fuse a series of modernist inventions of collage, assemblage, performance with a special interest in the elements of comics, graffiti, poster art and other phenomena of trivial culture including photography, video and film, means of expression that otherwise have no significant success in Macedonia despite a few achievements worth mentioning. These "technical images" (Wilhelm Flusser) became part of their spontaneously designed and premeditated artistic language and expression which contained elements of a post-modern sensibility in a lyrically suggestive manner. It was this which emphasized the turning point of a genuine revolt and provocation against the established aesthetic practice and local art criteria in the area. Critics, especially the ones from the Museums, were taken aback and assumed an extremely distanced and reserved position while the public and the press showed a greater interest. Only later would the group "Zero" gain full support through the individual affirmation of its authors. Indeed, at that time nothing more could have been expected due to strictly established rules of taste and views. It is probable that these young, wild, rebellious and unadjusted seemed to somebody a bit too direct and loud with their raw expression and restless spirit. This condition derived from the challenges of the new era, the existential drama that pressed humanity on a local and global scale.

Протозеро перформанс,
Дом на млади, Штип, 1984
Proto-zero performance,
House of Youth, Shtip, 1984

Zero цртеж, 1986
Zero Drawing, 1986

Перица Георгиев,
цртеж, 1987
Perica Georgiev,
drawing, 1987

The exhibition "Expression, Gesture, Action" was preceded by the exhibition "New Phenomena in the Macedonian Art in the last Decade". Organized in 1984, the exhibition was composed of a retrospective part and actions that occurred within several days before the audience. The exhibition suggested the significance of various events in the 'new artistic practice' in the 1970's in the country. Such are the colouristic interventions on Simon Shemov and Nikola Fidanovski with their collaborators, the first "UFO" performances of Milosh Kodzhoman II and Dragoljub Bezhan as well as the spatial installations from paper, newspaper and selotape from arch. Simon Uzunovski. It is a period when young people are joining in non-conformism non-conventionalism. Among other things, there was a "smell" of drugs in the air. Some of them will follow the examples of western art and pop art. In 1981 the group "USTA - Universal Independent Creative Association" was formed, which included young artists with diverse determinations. A bit earlier, in the 80's and later, an informal group of young artists and intellectuals will develop activities and can justly bear the name "proto-zero" (Robert Mihajlovski, Perica Georgiev - Pepsi, Aco Stankoski, Ibrahim Bedi, Venko Cvetkov and others). What unified them was the search for "new horizons", their collective sensibility and a somewhat "unconscious kinship" among the authors. It was mostly these young authors who invested in their own activities instead of being funded by a government institution.

The teashop "Gallery 7" (named by the idea of the late painter Mustafa Asim) located near the Faculty of Fine Arts in Suli An in the Old Bazaar becomes a new gathering place for young artists or a kind of intellectual place for the "alternative" scene in Skopje, or as Aco Stankoski would put it: "Our very own new Dadaist Cabaret Voltaire". In the vicinity, the Zeros performed their actions, social life blossomed and the tea that was served made your eyes stary and perhaps incite "visions".

In the past two years there is an initiative for reviving the "Gallery 7", a small cult place in Skopje's cultural and artistic underground. In November 2008 the newspapers delivered a headline: "Zero returns to life", an idea for renewal of the group which echoed with nostalgia and hope, but it would probably have to occur in some new way. The names of Pepsi, Aco, Bedi, Hinki, Tania, Sinisa Cvetkovski, Zoran Janevski, Miodrag Desovski, Nora Stojanovic were mentioned. On the 8th of July, 2009 a performance was held in "Gallery 7"; a public dinner, 20 years after "The Last Supper" by Aleksandar Stankoski within the "Akto" festival and with a musical performance organized by "Plagij.at".

Adil Karahasan, the gallery owner, who comes from an old Turkish family of traders, regarding the members of the group "Zero" will say: "I perceived them, you know, as flowers which will not blossom if you don't give them soil. Now I know that I have supported them all this time. It was a base, a bond where one could not exist without the other".

The artists of the group were building a concept picture, yet they did not turn to conceptual art where there is no painting nor an art work but only the idea. On the contrary, for them painting assumed an affirmative and spontaneous opportunity that contained meaning without overstressed scepticism toward its shortcomings. Their work was built upon intuition, a stroke, unpredictability, not drudging to pedantry and pointless consistency. For them, the figurative motif could be a motive for a painting which carries emotion and where energy is released with all the richness of a colouristic vibrancy into a work with abstract-associative "free" forms. In the vocabulary of the trans-avant-garde, the abundance in post-modern art is synonymous with energy, courage, a certain affinity for a general assimilation of superior painting and an entire tradition. Laid out over the drawings and canvases are subtle coloration and lyrical experience, even though they were mostly made on paper which tears easily, thus touching that feeling of existence, accident and absurdity.

Their works contain some basic threads of a link with some works of the avant-garde artists such as Tomo Shijak, Petar Mazev, Gligor Chemerski etc. In this case however, it is about prevailing of a "new sensibility" which brought a specific richness of signs and symbols, new content and meaning, set in unexpected relations and highlights. The lyrical and expressionist appearance did not exclude mannerism and ironical parody statements, particularly the challenge of experimenting with the breaching of the plane and spatial configuration of elements taken from painting and sculpture, thus erasing the strict borders between art disciplines. The second joint exhibition "Zero-Shakti" (Museum of Macedonia) was organized after the exhibition of the Zero Group in Cologne (May 1990) as the first Macedonian group to exhibit abroad, in Europe, without any institutional support. They exhibited as "Zero from Macedonia" and were also the first group from former Yugoslavia to be introduced at IGNIS - Institute of East European Art. This confirmed their orientation towards the "new painting", installation and ambient compositions of "paintings" and objects that obtained some symbolic meanings not losing their characteristic liveliness. The staging at the Museum of Macedonia was intended for broad "live" actions which were never repeated again later on. Once again, the catalogue was also quite modest (multiplied on a photocopier) and was made "on the go"; in fact, the commitment of the author of the exhibition was absolute, with simultaneous and parallel activities (I then held an opinion that I should not label myself as an organizer, a commissioner or curator, a concept which later became customary). Today, nothing is salvaged from the carefully gathered documentation in the Museum.

At the exhibition an untitled film of the "Zero" group was shown (producers A. Stankoski, I. Toshevski and M. Desovski, director A. Stankoski). The film (the only copy that I have saved will be shown in the retrospective) was made by solid modern standards and is structured with various resources where contrasting images and "scenes" change according to the method of a simultaneous display of a "picture in picture". In such a background, there is a shot where the authors of the group show and express their opinions and views in English.

This "Zero condition" associated with the existence of the artists and their collective work, can not be felt in the works created later, after 1990, when they all continued their individual creative paths with solo exhibitions as well as participation in group shows and projects until 1990 and thereafter. However, one can recognize traces of collage in the technique and the expression of the works which now receive some individual characteristics. During the 1980's the group performed several murals and graffiti, one in Shtip, many in Skopje (YCC, primary school "Tefeyyuz", in urban spaces, etc.) in their distinctive style, with unusual invention of numerous connotations, unique in Macedonian art. The fact that some of them are damaged is a serious reason to take measures for their protection.

With the mutual creative action of the "Zero" group who worked intensively and seriously, an "accelerating element of time" was achieved. They will connect the conceptual and narrative flow of things in an exceptional way in order to show the other side of things in Macedonian contemporary art.

These works could be experienced as "fragments of an intimate life" or some kind of "ideology of the fragment" as "an opportunity for defiance" and a polemical commentary on the reality with a turbulent surreal sense of connection and termination. The figurative motif, transformed, got nearer to the surface of the abstract with a string of wandering and hollow signs where there is no hierarchy according to meaning. This is referred to in previous linguistic examples, from classical to contemporary, which together with moments of de-formation, mannerist and eclectic, create the expressive tension of the "thought of crisis". Baroque decorative form is drawn closer to impulsive expressionism, with a series of historical stylistic references considered through an individual artistic signature and a conceptual approach. A new strength of spiritual or religious moods has appeared. This new kind of artistic expression has gained the features of a type of alternative and non-conventionalism in expression, of a certain democracy which can not be understood and fully assessed without the local context of meaning.

Their post-modernistic spirit of exploring and experimentation marked the end of the "Great Narrative" (F. Leotard) and suggested the processes of fragmenting that structure the presence and turn it into an unsynchronised mixture of different times (F. Jamison). Beginning from the 80's contemporary art and the post-modern "uprising" in culture, later in art, includes heterogeneous artistic practice of styles, techniques, materials, forms, themes and meanings. Neither medium is favoured.

The term neo-eclecticism which refers to the Zeroes broadly covers a state that at the time is one of disorientation and ambiguity which manifest itself in their noisy return to styles of the past - not one by one, but all at once - with no attempt to constitute a coherent formal unity. These artists carried out a process of transplantation and combining, whereas the "essence of the primitive" became "non-primitive" while "the essence of technique" - non-technical.

They made use of some lyrical possibilities in painting and other media occasionally reaching the degree of "free creativity". I then appreciated this art which "is not for sale" and felt close to that short-lived esprit du temps which made them so special in Macedonian contemporary art.

A global (post-modern) dispersing of all values prevails in the latest period. Today's liberalism is accompanied by an inversion of values in the absence of true cultural paradigm and a relativisation of the key values when art is replaced with politics instead of it contributing to the development of moral and political freedom.

The Zeroes, in some way unpredictably and openly comply with the new conditions and know how to react creatively to these new challenges. Thus, with their own example and their work they are an influence to younger Macedonian artists.

PhD Vladimir Velickovski

Participation, hierarchies and the chaos in the activities of the "Zero" group

Almost twenty-five years after the first joint ventures of the artist group "Zero", its members gather once again on the occasion of their group exhibition in the multimedia centre "Mala Stanica" - National Gallery of Macedonia and just like in 1990, at the beginning of my career, when I was invited to write for the catalogue for their exhibition in the Center for Eastern Culture and Art IGNIS, Cologne, they invite me now to write this text. However, unlike all previous articles I have written for "Zero" and its artists, today I write with many dilemmas and uncertainties mostly because of my double role during the growth and work of this group.

Although at the time when the group was active my vocation was an art critic hence I was not a member in the real sense of the word (my only non-textual intervention in their exhibitions was my critical installation "Demonstration of Chaos" displayed at the exhibition "Order / Chaos", 1992, Museum of the City of Skopje), my involvement in the activities of the group was enormous and primarily implicated a close relationship of unconditional professional as well as friendly support, but not a critical approach. The fact that during the years when the principal meeting point for management activities and a frequent public painting ground for "Zero" was the teahouse "Gallery 7" in the Old Bazaar, where I spent each day numerous hours of discussions with the "Zeroes" (the record for such radical socialization being sixteen hours in one day, which was a sort of performance of its own), speaks to a great extent about my subjective and personal approach accompanied by professional curiosity. This approach obviously differs from the common role of an art critic or art historian which usually consists of an objective and remote consideration of facts and critical analysis of artworks.

This introduction is due to problems regarding the defining of my specific and delicately professional relationship to "Zero": an approach that may loosely be interpreted as a kind of walking on a Mobius line where the transition from walking from the outside to the inside happens unexpectedly and paradoxically. Such an ambivalence of the outer and inner aspects, the objective and subjective, the public and private etc. prevents me from writing a completely professional and neutral historically-scientific text, if such can ever be written regarding the complex structure and the collective biography of "Zero" which was difficult to perceive from the outside.

However, the participation in the works of the group varied among the members as well, from action to action, from event to event, from year to year. The names frequently repeated as most active and devoted, not only by exposure but also concerning the "managing" of the murals, performances, exhibitions and daily gatherings are certainly Aleksandar Stankovski, Perica Georgiev - Pepsi, Zlatko Trajkovski - Hinki, Ibrahim Bedi, Igor Toshevski, Miodrag Desovski, Tatjana Miljovska and Sinisa Cvetkovski. It is important to note that in this rare phenomenon and model of artistic collaboration, at least in Macedonia, apart from the artists who constituted the core of "Zero", many other painters, sculptors, musicians, writers, critics, poets, philosophers and students from different faculties were constantly involved. Therefore, when talking about the post-conceptual tendency of "Zero" it is important to emphasize their interest in contemporary artistic practice and media (video, installation, happening, sound and video performance, murals and public art in general) as well as the open, collective, collaborative and participatory structure of their engagement (e.g. applying diverse painterly "signatures" within the same mural, or the joint signing of projects, etc.) but not in a program of activity (e.g. there is no manifesto of "Zero" nor any written program). Many creative people from the area, professionals or amateurs, were welcome to participate in the realization of certain events and contribute to the collective performances or public paintings. While at exhibitions such as the ones at the Museum of Macedonia (1985, 1989, curated by Vladimir Velickovski) or the Center for Eastern Culture and Art IGNIS in Cologne (1990), the murals in "Gallery 7", Primary School "Tefeyuz", the foyer of the House of Youth "May 25" (1986) and the one at the House of Youth in Shtip (1989), on the walls at Vasil Glavinov boulevard" (1990) or the House of the Green Association (1992), participation in the projects of "Zero" was restricted due to limited space, on the other hand, at the performances of public painting performed in front of the teahouse "Gallery 7" or the one at the "Exhibition in Exhibition" show at the Museum of Contemporary Art held in 1986 within the exhibition of Simon Shemov and Nikola Fidanovski or other similar activities (e.g. during the festival "Skopje Summer") many friends and even passersby took part.

Such an open and non-institutional approach to the artistic action of "Zero" was not unintentional. Although never formulated as a clearly articulated position, written program or manifesto, the constituting of the "Zero" group can be interpreted as an activist attempt of the opposition and institutional critique of the cultural policy of the institutions of contemporary art in Macedonia at that time. Of special mention is the resistance to the later altered rule of the Faculty of Fine Arts which forbid the students to exhibit before their graduation, as well as the Museum of Contemporary Art which has long ignored the members and the actions of "Zero" in general because of their focusing on other artists and artistic expressions (until now only Igor Toshevski and Tatjana Miljovska have had solo exhibitions at the Museum of Contemporary Art).

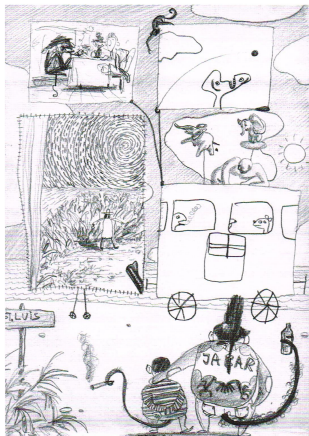
However, despite the evident openness towards the audience which often dared to become an active participant in the events, it must be known that there were certain hierarchical relationships among specific members, usually established by age, active participation or duration of membership, but also according to gender (obviously male members dominated).

The "Zero" group does not exist any more because their members do not work collectively. However, most of its former members are still active on the Macedonian art scene. The question whether the reasons for the decline of their group activities lies in the first signs of inter-ethnic conflicts in the 1990's, when the night life in the Old Bazaar came to a standstill (which was one of the main pre-conditions for their aleatoric actions) requires a more comprehensive elaboration and more space.

In the catalog published in the form of a newspaper in 1992 in collaboration with the Museum of the City of Skopje and the private gallery "Anima" for the exhibition "Order / Chaos," in which three of the six participants were members of the group (Stankoski, Georgiev and Trajkovski) the "Zero" group is never mentioned. The text I have then written, under the influence of "Chaos Bound" by Katherine Hayles and the comparison between the Chaos theory and Jacques Derrida's deconstruction, involved the openness of a work of art to the permanent interactions and different interpretations, where "the work becomes a reservoir of chaos". It can be openly said that the actions of the members of the "Zero" group and their professional careers continue to be consistent precisely in this as well as their unpredictability and curious turns such as the very idea for this extraordinary exhibition.

Suzana Milevska

Александар Станкоски, цртеж, 1986
Aleksandar Stankoski, drawing, 1986

Zero цртеж, 1987
Zero Drawing, 1987

Банана Фиш - модуси на медитација

Вака: Целата идеја зад тие импровизации беше: 0! Или Eros! Или =:) знае што!

Но поради митологија и историја може да се каже нешто вака: Слободни музички импровизации, без претконцептуална идеологија (слично на free jazz), при што индивидуалниот музичар се стреми да одговори на хармонијата (или дисонанциите) на колективот. Тој спонтан, во-момент, action-response модус понекогаш создава исклучително интересни синергистички компилации што слично на free flow writing, односно на "автоматското пишување" (кај надреалистите) произведува интересни ефекти: катарза, ослободување блокирани енергии, инспирација, лекување од психофизички апликации (healing), шаманистичко патување во потсвесни светови, естетски задоволства и слично. Музичката импровизација на овој "стил" (подобро е да се каже модус на правење музика) е ослободен од предрасуди или судења од кој било вид и не е оптоварен ниту со историја или традиција, додека во исто време се служи со нив и признава дека тие се ткивото што ја поврзува суштината (на душата) со формата (мемориските записи и модуси на експресија акумулирани еволутивно). Слично како во медитацијата, кога медитантот ги опсервира своите внатрешни содржини без да се заплеткува во нив, така и во овој модус на креација импровизантот посматра и реагира: на своите внатрешни содржини, на надворешните стимули и бива пасивен и активен во ист момент. Пасивен, затоа што не суди (иако просудува кој би бил најадекватен одговор на моментот) и живее во моментот, и активен, затоа што партиципира и одговара со моментални решенија. Во таа смисла, овој модус на правење музика е шаманистички, медитативен и "примитивен" (во смисла на примален, директен, непосреден) и близок на прималните традиции кај кои лекувањето, медитацијата и уметничката експресија се синкретички интегрирани. Во центарот на таа интеграција, кај која плусот и минусот се среќаваат во големата бестежинска Нула: Самиот Креатор, во обличе на темпорална Индивидуа со Дух, во Однос кон Светот и Времето. Така нешто.

Членови на Банана Фиш: Перица Георгиев, Антони Ансаров, Тони Аџи Николов, Џенгис Ибрахим, Игор Тошевски и гости.

Тони Аџи Николов, Њујорк, 2009

Banana Fish - modes of meditation

It's like this: the whole idea behind those improvisations was: 0! Or Eros! Or =:) knows what!

But in the name of mythology or history, you could also say this: free musical improvisations without any pre-conceptualized ideology, like free jazz where the individual musician strives to respond to the harmony (or dissonance) of the collective. This spontaneous, in-moment, "action response" mode sometimes creates exceptionally remarkable synergic compilations which, similar to "free flow writing" or "automatic drawing", produces interesting effects: catharsis, release of blocked energy, inspiration, curing psycho-physical afflictions (healing), shamanistic journeys into the worlds of the subconscious, aesthetic pleasure etc. Musical improvisation of this "style" (better to say approach to creating music) is free from prejudice (or any judgement whatsoever) and is not burdened with history nor tradition, while at the same time it utilizes them and acknowledges their importance as the tissue that connects the essence (the soul) with the form (documented memory and modes of expression accumulated by evolution). So, just like in meditation when the meditator observes his/her inner contents without getting entangled in them, such is this mode of creation: the improviser observes and reacts to his/ hers inner contents and outer stimuli and becomes passive and active at the same time. Passive - because he/she does not judge (although he evaluates the most adequate response) and lives the moment; active - because he/ she participates and responds with immediate decisions. Therefore, this mode of music-making is shamanistic, meditative and primitive (primitive as in primal, direct) and is similar to primal traditions where the healing, meditation and artistic expression are syncretistically integrated. In the center of this integration, where "plus" and "minus" meet, lies the great non-gravity ZERO: The Creator personified as a transitory Individual with the Spirit and in Relation to the World and Time itself. Something like that.

Members of Banana Fish were: Perica Georgiev, Antoni Anzarov, Toni Adzi Nikolov, Dzenigis Ibrahim, Igor Toshevski and guests.

Tony Hadzy Nikolov, New York, 2009

Хронологија на Зеро активности:

- 1984 – Протозеро перформанс, Дом на младите, Штип
1985 – Музеј на Македонија, Скопје, "Гест, експресија, акција", хепенинг, трансформација, слика и амбиент
– Галерија "25 Мај", Скопје, хепенинг
1986 – Галерија "25 Мај", Штип, сликање во јавност, хепенинг
– "Сули ан", Скопје, слики и инсталации
– "Сули ан", Скопје, инсталации - објект - интервенции
– "Галерија 7", Скопје, сликање во јавност, мурали
– "Галерија 7", Скопје, инсталации - објект - интервенции
– Основно училиште "Тефејуз", Скопје, сликање во јавен простор, мурали (вкупна површина 60 м²)
– Музеј на современата уметност, Скопје, инсталации и мултимедијален хепенинг "Изложба во изложба" (во рамките на изложбата Шемов – Фидановски)
– Галерија "25 Мај", Скопје, музички перформанс "Затворање на изложбата на Ибрахим Беди"
– Холот на Домот на младите "25 Мај", Скопје, сликање во јавен простор, мурал
– "Сули ан", Скопје, хепенинг
– Основно училиште "Брака Рибар", Скопје, сликање во јавен простор, мурал
1987 – "Kunst onde de Toren", Бреда, Холандија, изложба на слики на Георгиев и Станкоски
– "Сули ан", Скопје, мултимедијален хепенинг
1989 – Дом на младите, Штип, сликање во јавност, мурали
1990 – "Osteuropaisches Kulturzentrum", Келн, Германија, Zero aus Skopje, слики, скулптури, амбиент
– Музеј на Македонија, Скопје, ZERO SHAKTI, слика, видео, перформанс, амбиент
1992 – Куќата на Здружението на зелените, Градски парк, Скопје, сликање во јавност, мурал
– Центар на Скопје, Скопје, сликање во јавност, мурал
– Музеј на град Скопје, Скопје, "Ред/Хаос", инсталации
2009 – Национална галерија на Македонија, Мултимедијален центар Мала Станица, Ретроспектива

Chronology of Zero activities:

- 1984 – Proto-zero performance When the frogs die, House of Youth, Shtip
1985 – Museum of Macedonia, Skopje, "Gesture, expression, action", happening, transformation, image and ambience
– Gallery "25 May", Skopje, happening
1986 – Gallery "25 May", Shtip, painting in public, happening
– Suli An, Skopje, Photos and installations
– Suli An, Skopje, installations - object - interventions
– "Gallery 7", Skopje, painting in public murals
– "Gallery 7", Skopje, installations - object - interventions
– Primary school Tefeyuz Skopje, painting in a public, murals (total area 60 m²)
– Museum of Contemporary Art, Skopje, installations and multimedia happening "Exhibition in Exhibition" (within the exhibition Shemov-Fidanovski)
– Gallery "May 25", Skopje, musical performance, "Closing the exhibition Ibrahim Bedi"
– Hall of the House of Youth "May 25", Skopje, painting in public, mural
– Suli An, Skopje happening
– Primary school "Braka Ribar", Skopje, painting in public, mural
1987 – "Kunst onde de Toren", Breda, Netherlands, the exhibition of paintings of Georgiev and Stankoski
– Suli An, Skopje, multimedia happening
1989 – House of Youth, Shtip, shooting in public murals
1990 – Osteuropaisches Kulturzentrum, Cologne, Germany, Zero from Skopje, paintings, sculptures, environment
– Museum of Macedonia, Skopje, ZERO SHAKTI, photo, video, performance, environment
1992 – House of the Association of the Green, City Park, Skopje, painting in public, mural
– Centre of Skopje, shooting in public, Mural
– Museum of the City of Skopje, Skopje, "Order / Chaos", installations
2009 – National Gallery of Macedonia, Multimedia Center Mala Stanica, Retrospective

Национална галерија на Македонија
Железничка 18, 1000 Скопје,
Република Македонија
Тел.: ++389 (0)2 3126856;
Факс: ++389 (0)2 3109566
контакт: contact@nationalgallery.mk

National Gallery of Macedonia
Zeleznicka 18, 1000 Skopje,
Republic of Macedonia
Tel.: ++389 (0)2 31 26 856;
Fax: ++389 (0)2 31 09 566
contact: contact@nationalgallery.mk

За издавачот: Маја Крстевска, директор
Куратор: Горанчо Ѓорѓиевски
Текст: Владимир Величковски, Сузана Милевска
Дизајн: Теона Блажевска
Лектура: Кирил Ангелов
Фотографии: Игор Василев (репродукции) и
фотографии од документацијата на Станко Павлески,
Горанчо Ѓорѓиевски, Румен Камилев, Александар
Станкоски, Татјана Миљовска, Миодраг Десовски,
Игор Тошевски и Златко Трајковски
Превод на англиски: Александра Петковска
Коректура: Михаил Лопарски
Печат: Скенпоинт, Скопје
Тираж: 500

For the Publisher: Maja Krstevska, manager
Curator: Gorancho Gjorgjievski
Text: Vladimir Velichkovski, Suzana Milevska
Design: Teona Blazevska
Proofreading: Kiril Angelov
Photography: Igor Vasilev (reproductions) and photo-
graphs from the documentation of Stanko Pavleski,
Gorancho Gjorgjievski, Rumen Kamilov, Aleksandar
Stankoski, Tatjana Miljovska, Miodrag Desovski, Igor
Toshevski and Zlatko Trajkovski
Macedonian translate: Aleksandra Petkovska
Correction: Mihail Loparski
Printed by: Skenpoint, Skopje
500 copies

Поддржано од Министерството за култура на Република Македонија
Supported by the Ministry of Culture of the Republic of Macedonia

Copyright © The National Gallery of Macedonia

ISBN: 978-9989-196-48-5

www.nationalgallery.mk

